

Σύγχρονες μορφές δουλείας

Η δουλεία απαγορεύτηκε το 1948 ύστερα από την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων η οποία αναφέρει:

«Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται»

Οι ορισμοί για τη σύγχρονη δουλεία προέρχονται κυρίως από τη συμπληρωματική σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών του 1956, στην οποία αναφέρεται: « Η δουλεία του χρέους, η δουλοπαροικία, ο εξαναγκασμός σε γάμο και η γέννηση ενός παιδιού για την εκμετάλλευσή του είναι όλες πρακτικές της δουλείας, όπως και απαιτούν την ποινικοποίηση και κατάργηση». Το 1930 η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας δίνει τον εξής ορισμό για την καταναγκαστική εργασία: «Κάθε μορφή εργασίας ή υπηρεσίας που απαιτείται από οποιοδήποτε πρόσωπο υπό την απειλή οποιασδήποτε ποινής και για την οποία το εν λόγω πρόσωπο δεν έχει προσφερθεί οικειοθελώς».

Από τη στιγμή, λοιπόν, που τα συστήματα δουλείας έχουν εξελιχθεί, στις μέρες μας, έχουν αναπτυχθεί και νέοι ορισμοί για συγκεκριμένες μορφές δουλείας, όπως η εμπορία και η καταναγκαστική εργασία καθώς και η διάκριση της παιδικής δουλείας από την παιδική εργασία.

Αν και η σύγχρονη δουλεία επηρεάζει ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού, ορισμένες ομάδες είναι περισσότερο ευάλωτες. Όπως είναι αναμενόμενο, οι γυναίκες και τα κορίτσια βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο από τους άνδρες και τα αγόρια. Η πλειοψηφία των ατόμων που βρίσκονται σε καθεστώς «σκλαβιάς», και συγκεκριμένα το 55%, είναι γυναίκες. Ταυτόχρονα, οι γυναίκες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των ανθρώπων που υπόκεινται σε σεξουαλική εκμετάλλευση. Τα παιδιά αποτελούν το ένα τέταρτο όλων όσων βρίσκονται σε καθεστώς δουλείας. Τέλος εξαιρετικά ευάλωτες ομάδες είναι και οι μετανάστες εργαζόμενοι.

Οι σύγχρονοι «σκλάβοι», συνήθως προέρχονται από τις πιο ευάλωτες κοινωνίες, από μειονότητες ή κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες. Για παράδειγμα, η καταναγκαστική εργασία σε οποιαδήποτε μορφή της είναι συχνά αλληλένδετη με το σύστημα των καστών στη νότια Ασία. Η δουλεία η οποία βασίζεται στις κάστες συνεχίζεται μέσω των γενεών, υπό παραδοσιακές πεποιθήσεις και έθιμα, και υποστηρίζεται από πολιτισμικές διακρίσεις. Η Διεθνής Οργάνωση κατά της Δουλείας (Anti-Slavery International) εκτιμά ότι το 80% ως το 98% των δουλοπάροικων στην περιοχή προέρχεται από αυτόχθονες ή από πρώην άθικτες κοινότητες. Ποιες είναι όμως αυτές οι μορφές δουλείας του 21ου αιώνα;

Ενώ λοιπόν η δουλεία και το δουλεμπόριο με την κλασική τους μορφή, τείνουν στις μέρες μας να εξαλειφθούν, υφίστανται ακόμη ορισμένες πρακτικές τους, που συναντώνται κυρίως σε υπανάπτυκτες χώρες όπως εκτέθηκε ανωτέρω. Άλλες πάλι, σύγχρονες πρακτικές, εξίσου όμως αποτρόπαιες, λαμβάνουν ιδιαίτερα ανησυχητικές διαστάσεις, συναντώνται δε σε ολόκληρο τον κόσμο, ακόμη και σε προηγμένα κράτη. Η φτώχεια, οι πόλεμοι, οι αναπτυξιακοί κλονισμοί, η ανεργία, η παραοικονομία ή ακόμη και παρωχημένοι θεσμοί ή πρακτικές κοινωνιών είναι μερικές μόνον από τις αιτίες αυτών των φαινομένων.

Υπολογίζεται ότι σήμερα, περίπου 200 εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο υφίστανται ένα ευρύ φάσμα παραβιάσεων των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παραβιάσεων που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη δουλεία χρέους (“debt bondage”), τη δουλοπαροικία (“serfdom”), την εξαναγκαστική εργασία (“forced labour”), την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία, την παιδική πορνογραφία, τη στρατολόγηση παιδιών σε ένοπλες συγκρούσεις, την εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας, την παράνομη διακίνηση ανθρώπων (“trafficking in human beings”/“human trafficking”), τον ακούσιο γάμο, το γεννητικό ακρωτηριασμό κοριτσιών και γυναικών (“sexual mutilation of female children and women”), καθώς και, έως και πριν κάποια χρόνια, αν όχι ακόμη και σήμερα, συγκεκριμένες πρακτικές φυλετικού διαχωρισμού (“apartheid”) και αποικιοκρατικών καθεστώτων. Είναι δε πολλές φορές δυσχερές και η ίδια η διάκριση μεταξύ των διαφόρων μορφών δουλείας, δεδομένου ότι, ιδιαιτέρως οι κοινωνικά «ευάλωτες» κατηγορίες ανθρώπων, όπως π.χ. γυναίκες, παιδιά, αλλοδαποί, πρόσφυγες ή μετανάστες, ενδέχεται συχνά να υφίστανται ταυτοχρόνως περισσότερες της μιας εκ των σύγχρονων εκφάνσεων της δουλείας.

Στη συνέχεια εξετάζονται κάποιες από τις αντιπροσωπευτικότερες «σύγχρονες μορφές δουλείας», όπως τις ονομάζει και η ομώνυμη Ομάδα εργασίας της Υποεπιτροπής για την Προαγωγή και Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ:

Δουλεία λόγω χρέους (“debt bondage”) ονομάζεται η κατάσταση που προκύπτει από το γεγονός ότι ένας οφειλέτης είναι αναγκασμένος να παρέχει τις προσωπικές του υπηρεσίες ή αυτές ενός προσώπου επί του οποίου ασκεί εξουσία, ως εγγύηση για χρέος, εάν η αξία αυτών των υπηρεσιών, όπως εκτιμάται λογικά, δεν εφαρμόζεται για την εκκαθάριση του χρέους ή η διάρκεια ή η φύση αυτών των υπηρεσιών δεν είναι περιορισμένη ή καθορισμένη.

Ως δουλοπαροικία (“serfdom”) νοείται η κατάσταση ή θέση οποιουδήποτε υποχρεούται εκ του νόμου, εθίμου ή συμφωνίας να ζει και να εργάζεται σε γη που ανήκει σε άλλο πρόσωπο και να παρέχει καθορισμένες υπηρεσίες σε αυτό το άλλο πρόσωπο, με ή χωρίς αμοιβή, και δεν είναι ελεύθερος να αλλάξει αυτή του τη θέση . Ακόμη κι αν υπάρχει συναίνεση του «υποτελούς», η πρακτική αυτή είναι παράνομη, όπως κι αν δημιουργήθηκε.

Τα παιδιά αποτελούν την ομάδα που υφίσταται τη μεγαλύτερη εκμετάλλευση λόγω της αδυναμίας τους να αντιδράσουν και να ξεφύγουν. Σύγχρονη μορφή δουλείας θεωρείται η πώληση παιδιών, η παιδική πορνεία και πορνογραφία: το Πρόσθετο Πρωτόκολλο για την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία (2000) της Συνθήκης για τα Δικαιώματα του Παιδιού ορίζει την πώληση παιδιών ως κάθε πράξη συναλλαγής με την οποία ένα παιδί μεταφέρεται από ένα άτομο ή ομάδα ατόμων σε ένα άλλο για αμοιβή ή για οποιοδήποτε άλλο όφελος. Παιδική πορνεία σημαίνει τη χρήση ενός παιδιού για σεξουαλικές δραστηριότητες για αμοιβή ή για άλλο όφελος , ενώ παιδική πορνογραφία είναι κάθε απεικόνιση, με οποιοδήποτε μέσο, ενός παιδιού σε πραγματικές ή εικονικές σεξουαλικές δραστηριότητες ή κάθε απεικόνιση των γεννητικών οργάνων ενός παιδιού για σεξουαλική εκμετάλλευση. Τα κράτη οφείλουν να ποινικοποιούν την πώληση ενός παιδιού που περιλαμβάνει την παραχώρηση, παράδοση ή αποδοχή ενός παιδιού για σεξουαλική εκμετάλλευση, πώληση των οργάνων του με σκοπό το κέρδος, την υποχρεωτική εργασία και τη συναίνεση για υιοθεσία του παιδιού κατά παράβαση των κανόνων περί υιοθεσίας. Ως προς την πορνεία, οφείλουν να ποινικοποιούν την προσφορά, απόκτηση, μαστροπεία

ή παραχώρηση ενός παιδιού, ενώ ως προς την παιδική πορνογραφία, την παραγωγή, διανομή, διάδοση, εισαγωγή, εξαγωγή, προσφορά, πώληση ή κατοχή πορνογραφικού υλικού.

Πρέπει επίσης να διευκρινιστεί ότι η παράνομη διακίνηση διαφοροποιείται από τη λαθρεμπορία μεταναστών (“smuggling of migrants”). Κατά το Πρωτόκολλο ενάντια στη Λαθρεμπορία Μεταναστών μέσω Ξηράς, Αέρα και Θάλασσας, που επίσης συμπληρώνει τη Σύμβαση των Η.Ε. κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, ως λαθρεμπορία μεταναστών ορίζεται η «προαγωγή της παράνομης εισόδου προσώπου σε κράτος, του οποίου δεν είναι υπήκοος ή μόνιμος κάτοικος, με σκοπό την απόκτηση, άμεση ή έμμεση, οικονομικών ή άλλων ωφελειών. Διαφέρει από την παράνομη διακίνηση στο βαθμό που οι λαθρομετανάστες έχουν συγκατατεθεί, ενώ τα θύματα της παράνομης διακίνησης είτε δε συγκατατέθηκαν ποτέ, είτε, εάν συγκατατέθηκαν αρχικά, η συγκατάθεσή τους καθίσταται ανίσχυρη, λόγω των καταναγκαστικών, παραπλανητικών ή καταχρηστικών ενεργειών των δραστών. Επίσης, η λαθρεμπορία μεταναστών λήγει με την άφιξη των μεταναστών στον προορισμό τους, ενώ η παράνομη διακίνηση περιλαμβάνει και το στοιχείο της εκμετάλλευσης των θυμάτων ώστε να κερδοσκοπήσουν οι διακινητές. Τέλος, ενώ η λαθρεμπορία μεταναστών ενέχει πάντοτε ένα «διεθνικό» στοιχείο και προϋποθέτει το «πέραςμα» συνόρων, αντιθέτως παράνομη διακίνηση μπορεί να λαμβάνει χώρα και εντός των συνόρων ενός κράτους.

Η δουλεία απαγορεύτηκε από τις περισσότερες χώρες διά νόμου εδώ και περίπου 150 χρόνια, με τη Βραζιλία να είναι η τελευταία χώρα χρονολογικά που κατήργησε τη συμμετοχή της στην υπερατλαντική «συναλλαγή» σκλάβων. Παρ’ όλα αυτά όμως, χιλιάδες άντρες, γυναίκες και παιδιά είναι ακόμα σε καθεστώς δουλείας. Δυστυχώς, είναι πολλές οι μορφές που μπορεί να πάρει η σύγχρονη «σκλαβιά». Μπορεί να είναι η γυναίκα η οποία εξωθείται στην πορνεία ή το ανήλικο παιδί το οποίο δουλεύει σε αγροτικές εγκαταστάσεις και διάφορα εργοστάσια. Μπορεί ακόμα να τη δεις και σε ολόκληρες οικογένειες οι οποίες δουλεύουν για κάποιους άλλους με πενιχρό μισθό, ή ακόμα και αμισθί, μόνο και μόνο για να ξεπληρώσουν τα υπέρογκα χρέη τους. Η δουλεία στις μέρες μας δεν κάνει εξαιρέσεις, ευδοκιμεί σε κάθε περιβάλλον και σε κάθε περιοχή. Η καταναγκαστική εργασία, η εμπορία ανθρώπων, η δουλεία για χρέη και οι γάμοι ανηλίκων είναι όλες μορφές σύγχρονης δουλείας που επηρεάζουν τους πιο ευάλωτους ανθρώπους του κόσμου.

Η προφανής παρανομία της σύγχρονης δουλείας καθιστά δύσκολη τη συγκέντρωση στοιχείων και δεδομένων τα οποία είναι σημαντικά για τη κατανόηση του φαινομένου. Ωστόσο, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ), παγκόσμια πρωτοβουλία του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, υπολογίζει ότι αυτή τη στιγμή σε όλο τον κόσμο, περίπου 21 εκατομμύρια άνθρωποι βρίσκονται σε καταναγκαστική εργασία. Η ΔΟΕ αναφέρει ότι η εκτίμηση αυτή περιλαμβάνει την εμπορία αλλά και άλλες μορφές σύγχρονης δουλείας. Βέβαια στη μέτρηση αυτή εξαιρούνται η διακίνηση ανθρώπων για αφαίρεση ζωτικών οργάνων, ο εξαναγκασμός σε γάμο και η υιοθεσία, εκτός αν οι δύο τελευταίες πρακτικές οδηγούν σε καταναγκαστική εργασία.

Στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων όπου οι τελευταίοι έχουν παγιδευτεί σε καταναγκαστική εργασία λόγω της εσωτερικής ή διασυνοριακής μετανάστευσης, η ΔΟΕ υπολογίζει ότι το 29% καταλήγουν σε καταναγκαστική εργασία μετά τη διέλευση διεθνών συνόρων και περίπου το 56% των 21 εκατομμυρίων βρίσκονται σε αυτή τη θέση στη περιοχή όπου κατοικούν.

Δουλεία υπάρχει με οποιαδήποτε μορφή σε κάθε χώρα. Περισσότεροι από τους μισούς των 21 εκατομμυρίων ανθρώπων που ζουν υπό καθεστώς δουλείας σύμφωνα με τη ΔΟΕ, βρίσκονται στην Ασία. Η κεντρική και νοτιοανατολική Ευρώπη έχουν το υψηλότερο ποσοστό καταναγκαστικής εργασίας, ενώ ακολουθούν η Αφρική, η Μέση Ανατολή, η Ασία και ο Ειρηνικός, η Λατινική Αμερική και η Καραϊβική.

Το 2005, η ΔΟΕ εκτιμά ότι τα παράνομα κέρδη από την καταναγκαστική εργασία ανήλθαν σε περισσότερα από 44 δισεκατομμύρια δολάρια. Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας αναφέρει επίσης ότι η εμπορία ανθρώπων είναι η τρίτη μεγαλύτερη παγκόσμια εγκληματική βιομηχανία ύστερα από το εμπόριο ναρκωτικών και όπλων.

Επίσης εκτιμά ότι οι άνθρωποι που βρίσκονται σε καταναγκαστική εργασία χάνουν τουλάχιστον 21 δισεκατομμύρια δολάρια κάθε χρόνο σε απλήρωτους μισθούς, συμπεριλαμβανομένων και των αμοιβών των προσλήψεων. Δεδομένου ότι τα εμβάσματα προς τις αναπτυσσόμενες χώρες αντιπροσωπεύουν περισσότερο από τρεις φορές την παγκόσμια ενίσχυση του προϋπολογισμού, υπάρχει μια πίεση προς τις κυβερνήσεις να διασφαλίσουν ότι η μετανάστευση για εργασία θα σταματήσει να χειραγωγείται από τους διακινητές.

Δουλεία υπάρχει τέλος σε παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού, δημιουργώντας τεράστια κέρδη για εκείνους που ελέγχουν τη βιομηχανία αυτή στην ελεύθερη εργασία. Πρόσφατες οικονομικές έρευνες έχουν δείξει ότι η καταναγκαστική εργασία έχει ευρύτερο κοινωνικό και οικονομικό κόστος, σε σημείο που εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη και την ίδια στιγμή συμβάλλει στη διαίωνιση της φτώχειας.